

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ЇХНЬОГО САМОРОЗВИТКУ

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS: REGULARITIES AND CREATION OF CONDITIONS FOR THEIR SELF-DEVELOPMENT

УДК 332.146.2(045)

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-37>**Топалова І.А.**

к.е.н., доцент,
старший науковий співробітник
відділу ринкових механізмів та структур
Інститут проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України

Topalova Iryna

Institute of Market Problems and
Economic and Ecological Research of
National Academy of Sciences of Ukraine

Стаття присвячена виявленню закономірностей соціально-економічного розвитку регіонів. Встановлення цих закономірностей дасть змогу створити умови для самозабезпечення регіонів ресурсно-сировинною базою, товарами та продовольством, що дасть змогу забезпечити їх незалежність. Також важливою умовою економічного розвитку країни є саморозвиток регіонів у контексті регіонального та міжрегіонального товарного розподілу. Визначення проблем розвитку економіки регіону висуває на перший план питання встановлення взаємозв'язків між процесами, які протікають в економічній системі регіону («виробництво – обмін», «накопичення – споживання», «ввезення – вивезення»), що дасть змогу створити умови для регіонального відтворення і економічного розвитку. Подальший соціально-економічний розвиток регіонів вбачаємо у розробленні стратегічних напрямів розвитку економічної системи регіону.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток регіонів, самозабезпечення регіонів, саморозвиток регіонів, стратегічні напрями розвитку економічної системи регіону.

Стаття посвящена выявлению закономерностей социально-экономического

развития регионов. Установление данных закономерностей позволит создать условия для самообеспечения регионов ресурсно-сырьевой базой, товарами и продовольствием, что позволит обеспечить их независимость. Также важным условием экономического развития является саморазвитие регионов в контексте регионального и межрегионального товарного распределения. Определение проблем развития экономики региона выдвигает на первый план вопросы установления взаимосвязей между процессами, которые протекают в экономической системе региона («производство – обмен», «накопление – потребление», «ввоз – вывоз»), что позволит создать условия для регионального воспроизводства и экономического развития. Дальнейшее социально-экономическое развитие регионов рассматриваем в разработке стратегических направлений развития экономической системы региона.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие регионов, самообеспечение регионов, саморазвитие регионов, стратегические направления развития экономической системы региона.

This article is timed to identify patterns of socio-economic development of regions. The establishment of these patterns will create conditions for self-sufficiency of the regions with a resource base and goods. Also an important condition for economic development is the self-development of regions in the context of regional and interregional commodity distribution. The key to further development of the regions and the achievement of a new level of economic development is the use and implementation of the latest technologies of 5–6 technological systems. The regional economic system requires the introduction of «New Industrialization» (neo-industrialization), which will achieve a new quality of economic growth and self-development of the regions through the construction of industrial production on the basis of the above technological methods. The key to further economic development is the technological development of production through the introduction of innovations and the latest developments based on modern information technologies (digitalization, big data, information and communication technologies, Industry 4.0, Society 5.0). The establishment of these patterns will create conditions for self-sufficiency of the regions with a resource base and goods. Also an important condition for economic development is the self-development of regions in the context of regional and interregional commodity distribution. Determination of the problems of regional economic development highlight the issues of establishing relationships between the processes that take place in the economic system of the region («production-exchange», «accumulation-consumption», «import-export»), which will create conditions for regional reproduction. We consider the further socio-economic development of the regions in the development of strategic directions for the development of the economic system of the region. We believe that the outlined areas will create conditions for self-sufficiency of the regions through regional reproduction, which will increase their socio-economic level.

Key words: socio-economic development of regions, self-sufficiency of regions, self-development of regions, strategic directions of development of the economic system of the region.

Постановка проблеми. Сучасні умови глобалізації диктують свої правила щодо ведення регіональної економіки. Соціально-економічний розвиток регіонів формується під впливом глобальних специфічних особливостей та тенденцій. А останні виникають залежно від коливань економічної інфраструктури регіонів та країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями соціально-економічного розвитку та інфраструктури регіонів займалися такі видатні вчені, як: У. Ізард, М. Ель-Еріан, В. Гросс, А. Барбанов, Е. Строрітелева, В. Клісторін, М. Кутлугаллямов, Т. Уманець, В. Захарченко, В. Дубницький, В. Горячук та інші. Однак недостатньо розроблені питання створення умов для саморозвитку регіонів

на основі встановлення закономірностей їхнього соціально-економічного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення закономірностей соціально-економічного розвитку регіонів України та створення умов для їхнього саморозвитку.

Мета зумовила формування таких завдань:

- встановити закономірності соціально-економічного розвитку регіонів;
- проаналізувати умови для самозабезпечення регіонів ресурсно-сировинною базою та товарами;
- визначити саморозвиток регіонів у контексті регіонального та міжрегіонального товарного розподілу;
- дослідити взаємозв'язки між процесами, які протікають у економічній системі регіону;

– розробити стратегічні напрями розвитку економічної системи регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Регіональний соціально-економічний розвиток протікає подібно до циклів, що мають хвилеподібну структуру, які охарактеризував видатний економіст-регіоналіст У. Ізард. Він побудував «районні економічні цикли», у яких виділив такі напрями регіональної циклічності [1], як:

- галузева господарська структура регіону;
- наявність базових та обслуговуючих галузей у регіоні та створення пропорції між ними;
- вплив циклічних коливань та змін економічних зв'язків регіону на стійкість регіональної економіки;
- вплив національних циклів на регіональні та їх взаємозв'язок.

Завдяки поєднанню вище зазначених напрямів можливо здійснити більш повний аналіз і на його основі – прогнозування та планування подальшого економічного розвитку регіонів та їхнього самозабезпечення.

У попередніх дослідженнях нами вже наголошувалось, що під час формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення регіону важливими постають такі характеристики, як: часові, просторові, товарні, кількісні та якісні [2]. Вважаємо, що саме просторова ознака має визначати цикли, які властиві соціально-економічному розвитку регіону.

Під час подальших досліджень та формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення регіонів важливими є питання визначення закономірностей:

1. Останні роки характеризуються уповільненням темпів економічної динаміки розвинених країн та регіонів. Це явище має назву «нова нормальність (New Normal)» (або «економічне зростання без зростання»). Новому стану економіки регіону характерна низка властивостей, таких як: низькі темпи економічного зростання, високий рівень безробіття, загроза зубожіння населення, що виникає під впливом старих стимулів економіки регіону [3–5].

У цьому контексті важливим є формування комплексу пов'язаних між собою виробничих, інституціональних, соціальних (духовних) складових частин теорії і практики регіональної економіки, що дасть змогу вийти на новий регіональний економічний рівень у межах концепції «New Normal». Тобто використання таких інструментів, як залучення запасів надлишкового людського капіталу, неповне завантаження виробничих потужностей, завищені ціни на ресурсно-сировинну базу, механізми державної політики (фіскальної, монетарної, стимулювання попиту, бюджетної), демонструє свою низьку спроможність. Вважаємо, що запорукою подальшого соціально-економічного розвитку регіонів та досягнення нового рівня економічного розвитку країни є використання та впровадження новітніх технологій 5–6-го технологічних укладів.

2. Сучасна регіональна економічна система потребує впровадження «Но-вої індустріалізації» (неоіндустріалізації) як підходу, який дозволяє встановлювати взаємозв'язки із досягненням соціально-економічного зростання регіонів. Це зростання дасть змогу досягти нової якості економічного росту та саморозвитку регіонів на основі побудови промислового виробництва на базі 5–6-го технологічних укладів [6]. Вважаємо, що науково-технічний прогрес, ефективне використання ресурсів та переробка цих ресурсів у готові продукти в межах конкретного регіону на основі процесів неоіндустріалізації є головними важелями економічного зростання регіонів та країни взагалом.

3. Регіональний розвиток полягає у встановленні зв'язків між рівнем технологічного розвитку виробництва та соціально-економічним зростанням країни. Технологічний розвиток не можливий без розроблення та впровадження нових ідей, інновацій на основі інформатизації, цифровізації та інших інформаційно-комунікативних технологій.

4. Трансформаційні зрушення в частині нового перерозподілу ресурсно-сировинної бази і ринків у регіонах в умовах техноглобалізму. Тобто постають питання формування соціально-економічних чинників трансформації бізнес-процесів усіх суб'єктів господарювання (учасників) регіону на засадах побудови Суспільства 5.0.

Як відомо, в індустріально розвинених країнах спостерігаються стійкі темпи економічного розвитку. У контексті цього розвинений промисловий сектор постає джерелом саме економічного зростання та економічного розвитку регіонів. Пріоритетними постають такі завдання індустріалізації регіонів (макрорівень, мезорівень), як: імпортозаміщення, нарощування ресурсно-сировинної бази, залучення внутрішнього потенціалу, наявність кваліфікованого персоналу, подолання (зниження) зовнішньої залежності, залучення фінансових ресурсів.

Ці тенденції пов'язані зі структурними змінами, які охоплюють усі галузі (сектори) економіки регіонів, що обґрунтовує використання структурного та системного аналізу під час дослідження закономірності та створення умов саморозвитку регіонів, а також подальших напрямів соціально-економічного розвитку регіонів. При цьому виникають деякі проблеми розвитку економіки регіону:

- відсутність або нестача фінансових та інвестиційних ресурсів;
- дефіцит регіонального бюджету або нецільовий розподіл бюджетних коштів;
- постійне скорочення виробничих підприємств або масштабів та видів їхньої діяльності;
- скорочення робочих місць, внаслідок якого відбувається зниження кваліфікації та відтік людського капіталу.

Ці слабкі місця у регіональній економічній системі висунули на перший план

питання регіонального відтворення та їх саморозвиток [7].

Дані дослідження дозволяють встановлювати взаємозв'язки між процесами в економічній системі регіону, а саме (рис. 1):

- «виробництво – обмін»;
- «накопичення – споживання»;
- «ввезення – вивезення».

Ці взаємозв'язки дозволять забезпечити регіон ресурсно-сировинною базою, здійснити виробництво продукції та товарів, провести товарообмінні операції та підвищать можливості для відтворювальної функції регіону.

Важливими питаннями є взаємодія галузей, секторів, підгалузей, балансів та пропорції відтворення у регіоні, а також регіональне та міжрегіональне співробітництво [8]. Взаємодія цих складників проявляється в їх регіональному управлінні, регулюванні, координації, плануванні та організації. Сучасні науковці зазначають, що відсутність системної цілісності єдиного регіонального комплексу привела до наявної сьогодні деградації [9–10].

Так, вважаємо, що управління регіоном та його економічною системою повинно здійснюватися в межах системної методології та теоретичних положень. Однак на практиці не завжди так здійснюється, тому що інтереси представників регіональних органів влади та представників бізнесу не завжди збігаються та виникає конфлікт інтересів. У наших попередніх дослідженнях ми наголошували на тому, що соціально-економічне зростання регіонів повинно будуватися на основі загальних інтересів представників влади та бізнес-середовища шляхом упровадження різних проектів (державно-приватного партнерства, концесії тощо). Причому важливим є залучення представників наукових кіл, які спроможні забезпечити методичний та методологічний супровід вищезазначених проектів. Однак ми також вважаємо, що представники регіональних та місцевих органів влади не завжди повинні брати участь у проектах у вигляді учасника, а повинні здійснювати лише координуючу дію учасників відтворювального процесу.

Вважаємо доцільним використання регіональної економіко-соціальної політики та теоретико-методологічних основ її реалізації в удосконаленні системи планування та стратегічного управління регіоном [11–13].

Стратегічне планування та управління регіоном і його соціально-економічною складовою частиною повинно складатися на основі формування методів та інструментів, що у майбутньому дасть змогу координувати напрями управління економічним розвитком регіону.

Стратегічне планування соціально-економічного розвитку економіки регіону повинно включати такі етапи:

- здійснення аналітичних досліджень, на основі яких формуються варіанти розвитку економіки регіону;
- розроблення концепції системного розвитку регіону, яка є основним ключовим завданням створення організаційної моделі, стратегічних цілей, пріоритетних напрямів розвитку та напрямів їх реалізації;
- відповідно до стратегічного планування формується стратегія соціально-економічного розвитку регіону та регіональні програми;
- впровадження змін та додатків у загальну стратегію соціально-економічного розвитку регіону;
- контроль термінів реалізації та якості реалізації запропонованих заходів регіональної стратегічної програми соціально-економічного розвитку.

Подальше управління процесом регіонального соціально-економічного розвитку повинно будуватися на основі формування стратегії, яка буде адаптуватися до економічних особливостей конкретного регіону та створювати умови щодо саморозвитку території шляхом регіонального та міжрегіонального розподілу та співробітництва.

Висновки з проведеного дослідження. Здійснивши наукове дослідження, вважаємо, що до закономірностей соціально-економічного розвитку регіонів слід віднести уповільненням темпів економічної динаміки розвинених країн та регіонів.

Запорукою подальшого розвитку регіонів та досягнення нового рівня економічного розвитку є

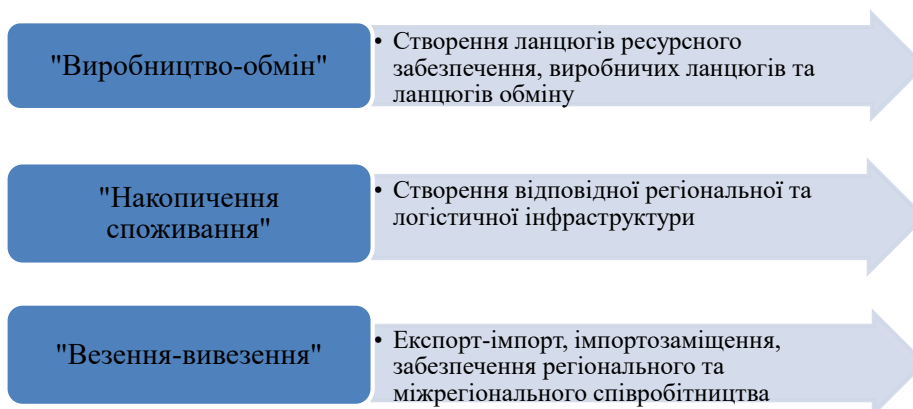

Рис. 1. Встановлення взаємозв'язків між процесами в економічній системі регіону

використання та впровадження новітніх технологій 5–6-го технологічних укладів.

Регіональна економічна система потребує впровадження «Нової індустріалізації» (неоіндустріалізації), що дасть змогу досягти нової якості економічного зростання та саморозвитку регіонів на основі побудови промислового виробництва на базі вищезазначених технологічних укладів.

Запорукою подальшого економічного розвитку є технологічний розвиток виробництва шляхом впровадження інновацій та новітніх розробок на основі сучасних інформаційних технологій (цифровізація, Великі дані, інформаційно-комунікативні технології, Промисловість 4.0, Суспільство 5.0).

Вважаємо, що саме окреслені напрями дадуть змогу створити умови для самозабезпечення регіонів шляхом регіонального відтворення, що дасть змогу підвищити їхній соціально-економічний рівень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. Москва, 1966.
2. Топалова І.А. Теоретичні основи формування логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2(56). С. 126–134.
3. Mohamed El-Erian A. New Normal. PIMCO Secular Outlook. URL: http://media.pimco.com/Documents/Secular%20Outlook%20May_09%20Email-Web%20FINAL3.pdf (дата звернення: 11.10.2020).
4. Gross W.H. On the «Course» to a New Normal. URL: <http://global.pimco.com/EN/Insights/Pages/Gross%20Sept%20On%20the%20Course%20to%20a%20New%20Normal.aspx> (дата звернення: 09.10.2020).
5. Mohamed El-Erian A. Navigating the New Normal in Industrial Countries. URL: <https://www.imf.org/external/np/speeches/2010/101010.htm> (дата звернення: 15.10.2020).
6. Topalova I.A. Development in Ukraine: problems and directions for their resolution. *Міжнародна науково-практична конференція «Science and innovation»*. Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2019. P. 62–66.
7. Барабанов А.С. Проблемы развития региона и резервы экономического роста. *Проблемы теории и практики управления*. 2013. № 11. С. 73–78.
8. Клецкова Е.В. Постановка задачи оптимизации стратегий роста валового регионального продукта. Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии. 2016. № 7. С. 150–153.
9. Строителева Е.В. Определение отличительных особенностей региона при оценке его социально-экономического развития. *Вестник ААЭП*. 2015. № 2(40). С. 85–88.
10. Строителева Е.В. Проблемы стратегического и программно-целевого планирования в регионах. *Вестник университета (ГУУ)*. 2014. № 3. С. 75–79.
11. Клисторин В.И. Количественные оценки в социально-экономических исследованиях. Идеи и идеалы. 2015. Т. 2. № 4(26). С. 96–106.
12. Кутлугаллямов М.А. Простых вопросов в сложной отрасли не бывает. *Экономика и управление*. 2005. № 4. С. 26–33.
13. Строителева Е.В. Проблемы в стратегическом управлении бизнес-структурами регионов. *Экономика устойчивого развития*. 2012. № 11. С. 208–210.

REFERENCES:

1. Izard U. (1966) Metody regional'nogo analiza: vvedeniye v nauku o regionakh [Methods of regional analysis: an introduction to the science of regions]. Moscow. (in Russian)
2. Topalova I.A. (2019) Teoretychni osnovy formuvannya lohistychnykh lantsyuhiv rehional'nykh tovarnykh rynkiv [Theoretical bases of formation of logistic chains of regional commodity markets]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, no. 2(56), pp. 126–134. (in Ukrainian)
3. Mohamed El-Erian A. New Normal. PIMCO Secular Outlook. URL: http://media.pimco.com/Documents/Secular%20Outlook%20May_09%20Email-Web%20FINAL3.pdf (accessed 11 October 2020).
4. Gross W.H. On the «Course» to a New Normal. URL: <http://global.pimco.com/EN/Insights/Pages/Gross%20Sept%20On%20the%20Course%20to%20a%20New%20Normal.aspx> (accessed 9 October 2020).
5. Mohamed El-Erian A. Navigating the New Normal in Industrial Countries. URL: <https://www.imf.org/external/np/speeches/2010/101010.htm> (accessed 15 October 2020).
6. Topalova I.A. (2019) Development in Ukraine: problems and directions for their resolution. *International Scientific and Practical Conference «Science and innovation»*. Shioda GmbH, Steyr, Austria, pp. 62–66.
7. Barabanov A.S. (2013) Problemy razvitiya regiona i rezervy ekonomicheskogo rosta. Problemy teorii i praktiki upravleniya [Regional development problems and reserves of economic growth. Problems of management theory and practice], no. 11, pp. 73–78. (in Russian)
8. Kletskova Ye.V. (2016) Postanovka zadachi optimizatsii strategiy rosta valovogo regional'nogo produkta. Konkurentosposobnost' v global'nom mire: ekonomika, nauka, tekhnologii [Statement of the problem of optimizing strategies for the growth of gross regional product. Competitiveness in the global world: economics, science, technology], no. 7, pp. 150–153. (in Russian)
9. Stroiteleva Ye.V. (2015) Opredeleniye otlichitel'nykh osobennostey regiona pri otsenke yego sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya [Determination of the distinctive features of the region when assessing its socio-economic development]. *Vestnik AAEP*, no. 2(40), pp. 85–88. (in Russian)
10. Stroiteleva Ye.V. (2014) Problemy strategicheskogo i programmno-tselevogo planirovaniya v regionakh [Problems of strategic and program-target planning in the regions]. *Vestnik universiteta (GUU)*, no. 3, pp. 75–79. (in Russian)
11. Klistorin V.I. (2015) Kolichestvennyye otsenki v sotsial'no-ekonomicheskikh issledovaniyakh. Idei i idealy [Quantitative assessments in socio-economic research. Ideas and ideals], t. 2, no. 4(26), pp. 96–106. (in Russian)
12. Kutlugallyamov M.A. (2005) Prostykh voprosov v slozhnoy otrasli ne byvayet [There are no simple questions in a complex industry]. *Ekonomika i upravleniye*, no. 4, pp. 26–33. (in Russian)
13. Stroiteleva Ye.V. (2012) Problemy v strategicheskoy upravlenii biznes-strukturami regionov [Problems in the strategic management of regional business structures], *Ekonomika ustoychivogo razvitiya*, no. 11, pp. 208–210. (in Russian)